

PETEĨHA

JECHUKA

KATUPYRY

ÑE'Ē POTY

GUARANÍME

TEMBI'APO SAMBYHYHÁRA (Organizadores):

Francisco Vanderlei Ferreira da Costa

Áurea Rita de Ávila Ferreira

PETEĨHA

JECHUKA

KATUPYRY

ÑE'Ē POTY

GUARANÍME

TEMBI'APO SAMBYHYHÁRA (Organizadores):

Francisco Vanderlei Ferreira da Costa

Áurea Rita de Ávila Ferreira

2013

Universidade Federal da Grande Dourados

COED:

Editora UFGD

Coordenador Editorial : Edvaldo Cesar Moretti

Técnico de apoio: Givaldo Ramos da Silva Filho

Redatora: Raquel Correia de Oliveira

Programadora Visual: Marise Massen Frainer

e-mail: editora@ufgd.edu.br

Conselho Editorial – 2009/2010

Edvaldo Cesar Moretti | Presidente

Wedson Desidério Fernandes | Vice-Reitor

Eudes Fernando Leite

Flaviana Gasparotti Nunes

Rita de Cássia Pacheco Limberti

Rozanna Marques Muzzi

Fábio Edir dos Santos Costa

Coordenadores

Francisco Vanderlei Ferreira da Costa

Áurea Rita de Ávila Ferreira

Equipe Organizadora

Tomas Vera

Maria Leda Vieira de Sousa

Delfino Borvão

Lauriene Seraguza Olegário e Souza

Ilustrações

Tomas Vera

Maria Leda Vieira de Sousa

Equipe responsável pela seleção

Graciela Chamorro

Elizeu Cristaldo

Hemerson Vargas Catão

Digitação

Maria Leda Vieira de Sousa

Correção e revisão

Tomas Vera

Maria Leda Vieira de Sousa

Hemerson Vargas Catão

Ficha catalográfica elaborada pela Biblioteca Central – UFGD

898.3 Peteĩha jechuka katupyry ñe'ẽ poty guaraníme /
P477 Organizadores: Francisco Vanderlei Ferreira da
Costa; Áurea Rita de Ávila Ferreira – Dourados-
-MS : Ed. UFGD, 2013.
100 p.

ISBN: 978-85-8147-039-9

Texto da obra em Língua Guarani.

1. Literatura Guarani. 2. Poesias Guarani. I.
Costa, Francisco Vanderlei Ferreira da. II. Ferreira,
Áurea Rita de Ávila.

Ko kuatia ha'e peteĩ tembiapo ojehu va'ekue pe concurso ñe'ẽ poty, ñe'ẽ guaraníme rehegua. Ko tembiaporã osẽ va'ekue pe Universidade Federal da Grande Dourados omoirũva ichupe, MEC-" Ministério da Educação e Cultura", ome'ẽ ichupe ñepytyvõ ha ñemokyre'ỹ opápeve ko tembiapo.

Ko concurso ñe'ẽ poty guaraníme rehegua, ogueru heta tapichape ohai haguã itekohare ñe'ẽ guaraníme avei ome'ẽ oportunidad maymáva tapichape ojetavy'o haguã mbo'ehao rupive ha tekohapegua avei. Umi ojehai va'ekue ohai ñe'ẽ poty guaraníme rehegua, oñembyaty ha ojehecha ikatu haguãicha heta apytégui ojeporavo oñemoĩ haguã pe kuatiape. Heta ñe'ẽ poty porãite apytégui ojeporavo va'erã mbohapyra ñe'ẽ poty iporãveva.

Ko peteĩha jechuka katupyry ñe'ẽ poty guaraníme rehegua ikatu va'ekue ohai, ikatu haguãicha omokyre'ỹ ohai haguã iñe'ẽtepe, ha umi ojehai va'ekuégui osẽta kuatiape ha ojgueraha va'erã opa mbo'ehaópe oĩva Mato Grosso do Sul jerére. Ikatu haguãicha maymáva mbo'ehárakuéra oguerekomie kuatia haipyre guaraníme ombo'e porãve haguã mitãguérape ha avei ohai porãve huaguã iñe'ẽtépe.

Kuatia ñepyryme ojekuaáta umi haipyre ambue tekohapegua guarani ha kaiowá ha upéi umi mitã oikeva mbo'ehao rupi, mbo'e ñepyrũ (Ensino Fundamental) ha mbo'e mbyte (Ensino Médio). Ore roha'arõ umi haipyre porãite oĩgueteri henda mbo'ehaope, ógape ha tekoha rupi, ñane ñe'ẽ rupi ikatu jahechauka ñande reko ha tekotevẽ ñamboguatave jahechauka haguã mburuvicha kuérape jarekoha ñane ñe'ẽ guarani upéicharõmante ikatu ña-mombareteve upe ñane mbo'ehao jaipotava (Escolas Indígenas).

PYTYVÕHÁRA KUÉRA (COMISSÃO ORGANIZADORA)

JECHAUKAPY

Aty Guarani ha Kaiowá	11
Guarani Ñembyasy	13
Ñe'ẽ Guarani Regua	15
Nde Che Ru	16
Che Yvoty	17
Kuarahy Ha Ko'ẽ Mbyja	18
Javy'a	19
Kuña Ijoja'ỹva	20
Añanduva Porto Lindópe	21
Kuñami Resa Yvoty	22
Ejevyy Voi Mborayhu	23
Áry Porã	24
Ka'aguy	25
Mba'e Mbyte	27
Ñambohyjui Ñande Ñe'ẽ	29
Guyra Purahéi	31
Te'ýi Reko Kuéra	32
Vy'a	34
Che Rehegua	35
Yvoty ha Tata – Mbyja ha Yvy	36
Ñe'ẽ Porã Tekoha Pegua	37
Yvyra Kuarahy Ka'aguy	38
Tekoha	39
Kuimba'e Porãite	40

Johayhu	41
Vy'a ha Oñoirũrã	42
Che Rembiayhu	44
Tekoha	45
Sy Mbohayhu	47
Tembiayhu	48
Yvy Jaikoha Ko'ãgagua	49
Ava Ymaguare	51
Ka'aguy Jára	52
Kurecha Atĩmi	54
Tekoha Rekove	55
Jasy Rete Ka'aguy	56
Nde Kuña Aipotaité	58
Mainumby'i	59
Kuña Resa Rovy	60
Ani Reha'arõ	61
Rohaihu	62
Che Py'a Pegua	63
Ava Reko	64
Ava Oiko Vai Yvy'rehe	65
PeteĩYvoty	66
Vy'aha	67
Mbo'e Ñepyrũ	68
Kuarahy	69
Maíteipa Che Retã	70
Che Machu Poriahu	71
Ivoty	72
Kuarahy	73
Che Yvotykuemi	74
Yvoty Pytã Porã	75
Guyrami	76

Jaiko Porã	77
Ñe'ẽguaraníme Mba'éichapa Oiko Ava Kuéra	78
Y Rembe'y Porã	79
Che Rasẽma	80
Che Árypy	81
Kuñataĩ Giseli	82
Yvoty Ka'aguy Sa'yju	83
Hi'ã Che Pepo	84
Yvotyty Che Vy'aha	85
Yvoty Amongukui	86
Vy'are'y	87
Pykasu Morotĩ	88
Kuña	89
Ka'aguy Guasu	90
Tekoha Guarani Kaiowá	91
Yvytu	92
Natureza Rehegua	93
Yvoty Parami	94
Che Chiko kuemi	95
Yvoty Porã	96
Karai Vito	97
Tava Amoite Che Aikohápe	98
Mokõi Paloma Ka'aguy	99
Guyra Hérava Tangara	100

ATY GUARAWI HA KAIOWA

GUARANI ÑEMBYASY

Guarani ypy peteĩnte oĩ
Karainte omboja'opa
Guarani ha Kaiowá
Mbya ha Ñandéva
Ndaikatui ñande guarani
Ñañomboja'opa

Sepé Tiaraju heñoi mbya kuéra
Pa'ũme ha ko'ãga ha'ekuéra heta jevy
Sepé ojejuka rire ñoraĩrõhápe
Espanhol ha Portuguepe kuéra ndive.

Marçal Tupã'i heñoĩ Guarani ha
Kaiowá pa'ũme, ha ko'ãga heta
Oĩ ohaperáva ichupe ojejuka
Rire Campestre yvy rehehápe.

Upéicha ojuhúva Marco Veronre tekoha
Takuara pegua, Dorival Benites Sombreiro
Pegua ha ambue Guarani, Kaiowá
Ohaperáva Sepé ha Tupã'ime.

Kokuehete avei ojehe Rolindo ha Jenivaldo
Mbo'ehára Piraju'ýpe guare
Tape porã ohekagui guarani oiko porãve
Haguã, ojejuka anga mba'eve'ỹre.

Ko'áva mba'ere ajepy'a mongetarõ
Hasy cheve che py'a
Ikatunte hasy opavave
Guarani kuérape.

Upéagui ndaikatui guarani kuéra oñemboja'ó
Ñame'ẽ va'erã ojoupe ñande po
Ha ñambotuichave mbarete anive haguã
Guarani ojejuka

Che, nde ñande ndaikatui mba'eve
Jajapo pero ñanderu Tupã tuichave
Mbarete karai py'akagui

Añetehápe oikota tenonderã iporáva
Opavave guarani kuérare
Jahupytyta teko Marangatu, vy'aha
Tory oñondivepa heta mba'e vai
Jahasa rire ramo jepe.

Guaraniete Mirĩ
Joaquim Adiala Hara

ÑE'Ë GUARANI REGUA

Ndaipori ñembojojáva ñe'ë guarani mbaíry ava
nereñói va'ekue che pýpe oiko jevy guare ava.

Nde chererekua pytu'ũkuagui nde reju...
Neporãigui remimbi nde potyjera, nde aky-jeý
Mirĩguéra jurupytema nde aju.

Ñe'ë ndaikatuiwa ava'ỹva oikuaa
Cherehe oñembohapo che pytuhẽpa peve.

Ava Guyra Pepo
Virgílio Hara

NDE CHE RU

Ko nde áry-py iporã
Nde ra'y kuéry ou
Oipotagui revy'a
Peicha nde-vy apurahéi.

Nde che ru imboraihuva
Péicha ndeve apurahéi
Apurahéi rombovy'avvy
Ko nde áry oguahẽ jave.

Heta ru ymaguareva
Omanoma va'ekue
Ñande ru ko'ãgaité
Ñambovy'a meme va'erã.

Ame'ẽ ndevy mandu'a
Nde py'aguapy haguã
Aipotagui revy'a
Reikove puku jave.

Nde che ru tuvicha mba'e
Ndevy che apurahéi
Reikove puku jave
Evy'ake che ndive.

Ava Verá'i
Argemir Freitas

CHEYVOTY

Che yvoty hyakuã asy
Oho pe hyakuãgue mombyry
Nde resa rerova che yvoty
Ha ahecha pe panambi hũ, oveve asy.
Ha ipepo che peju asy,
Ha pe jave ajehecha pe yvotyre
Che resay, otyky asy

Che aha rire, upe yvoty,
Porã eteva oñembyasy
Ha che pe yvoty mbytegui
Che roipe'a ha rohayhu
Ha che korasõ guive
Ne rasẽ jave, che romboy'u.

Kuña Rendy'i
Marinalva Ávalo

KUARAHY HA KO'Ë MBYJA

Che aikose kuarahy
Rohesape haguã
Pono reiko pytũ guýpe
Reguata porã haguã

Nde resa overa porã
Ha'ete peteĩ ko'ë mbyja
Amañaro nde rehe
Che tavyete apyta

Che ha'e peteĩ kuarahy
Ha nde ha'e peteĩ ko'ë mbyja
Nde ndery vera pyhare
Ha che ahesape árakue

Nde rejekuaa pyhare
Ha che ajekuaa árakue
Ndaikatui vointe jajotopa
Upéagui che ha'e
ñande ndaha'ei vointe, ojoupe guarã.

Luiz Rogério

JAVY'A

Jaiko katu onõndive vy'apópe
Ani jajogwerekoasy
Javy'a katu onõndivepa
Javy'ana mitãguéra ndive

Javy'a kuñataĩguéra ndive
Javy'a mbo'éhára ndive
Jambovy'apa ñandejehe
Upéicha iporã jaiko

Vy'a ñande mba'é
Ñandéve ogueru tuicha
Pu'aka upéicha meme
Jaiko katu oñondive

Javy'a porã oñondive kwéry
Iporã ñandereko ha tuicha
Ñandembovy'a ha avei ñame'ẽ
Katu pu'aka ojoupe

Che ambovy'a nde mbovy'a va'erã
Upéicha jaiko
Javy'a porãite katu hente kuérandive
Jaiko py'a mboraihupópe

Jaikopa upéicha oñondive
Jaiko katu ko guyraicha oñondive
Ikatuha peve javy'a.

Nilda Ribeiro

KUÑA IJOJA'YVA

ko'ējuma jave che apu'ã
Hatã hatã oñembota
Vy'a reime aha va'erã

Che ryapu mombyry
Ka'aguy, ysyry mboypýri
Ajehesa mboja'omi

Che rembiaihure opukavymi
Omaña cherehe ijypypete aimese
Che apu'ã chepópe aha pe tape pukure

Ka'aguy ysyryre amañaha rupi
Ahecha che rembiaihumi
Ãga apukavymi
Kuarahy oiketama mainomby ramicha ajapura
Ambyaty aty yvoty agueraha
Ambopuka che rembiaihu pe che
Kuña ijojaha'yvape

Ñandéva'i
Gilmar Souza Duarte

AÑANDUVA PORTO LINDÓPE

Che yvy ypy
Ndaikuaai peteĩ árapevepa
Aikone nderehe'ỹ
Nde ha'e cheroga .

Pe mboraihu aguerokova nde rehe
Nda'ijapurai, upeágui ndaikoichene
Nde rehe'ỹ.

Roguerovy'a ha romomba'e
Nde rehe aiko va'ekue ha aikuaa
Ahaihuetengo ahecharõ kuarahy oiko ohóvo
Porto Lindo apýpe.

Che resa omimbi ahendurõ guyra kuéra
Oñe'ěrõ, umi yvoty kuéra ipotyřõ ha umi
Yvyra hi'aparõ.

Che py'apýpe roguerekota
Ára árare, ha mba'éichaverõ ndorohejavei chene.

Kuña Takua'iju
Cirlene Martinez

KUÑAMI RESA YVOTY

Kuñami resa yvoty
ama'erõ nde rehe aipo'osemi ndepoty
nde resa niko ojajái
rohechasévo ndapytai.

Kuñami resa rory
Anivéna cherehe nde pochy.
Kuñami resa rory
Rova pytã kangymi
Ohavere va'erã kuarahy rendy.

Kuñami resa rory
Ka'aru kañy che myakỹ ñandúva pe techanga'u
Ha'ete vointe ama'ẽ mbaitéva pe nderovamire.
Nda'ipori pohã ombogue va'erã ko che akãnundu.
Ikatune akuera aipyterõ nde juru

Kuñami ryakuã'asy
Reñembojavo cherehe chembotavy.

Ava Poty Porã
Venâncio Cáceres

EJEVY VOI MBORAYHU

Nda che resarairi gueteri ndehogui

Upe reho rire

Ñande jajohayhu'í jaikovy rire.

Ko'ãga nde reho rire che rete okirirĩ ha inandi

Nde rehe'y.

Eñeha'ã ejevy voi ko'ape che roha'arõ aikovy.

Ko che ndevente rohayhuse.

Pe tape mbytépe, pe ama guyrupi nda che kuerairi roha'arõvo .

Ko che ndevente rohayhuse.

Ava Takuara Viju

Marcio Cáceres

ÁRY PORĀ

Áry porā ko ojekuaa
Mborayhu ko xe mo'ã
Ka'aru ta ipiro'y
Tetāguéra peguarā

Áry porāpe jaikove
Mombry ta hesakā
Kuarahy to hesape
Ava kwéra toikove

Ka'aguy hoky rovy
Oveve pe ipoty
Hasēmba ko javorai
Naiporāi ko namohāi

ko'ētī hesakā
Kunumi hesaimba
Yvytu toipeju
Tekoha tekoha ijoja

Piro'ýpe jaikove
Mboaihy tuixamba'e
Mombry ko oñehendu
Ombopurõ takuapu

Ava Ka'aguy Poty
Agripino Benites

KA'AGUY

Ka'aguy iporã ñandéve
Ha mymbápe oikova ka'aguýre
Ka'aguy iporã opavavépe...

Ka'aguy tuixare oiko heta
mymba kuéra, ka'aguy mante
Ombovy'a umi mymba kuérape...

Ka'aguýre oĩ heta yvyra
Iporã porãvéva remañarõ
Ka'aguýre nde mbovy'aite...

Ka'aguýre oĩ avei porãita
Vaikue emañarõ ka'aguýre
Rehecha umi guyra kuéra
Ovy`a joa hikuái ...

Ka'aguy iporã umi avápe
Ojapo haguã hogarã
Ka'aguy opáro opata vy'a...

Paraguaja'i
Juscélia Benites

ÑAMBOHYJÚI ÑANE ÑE'Ē

Hiajuma ko che jurúpe, ryke'y maymáva ykére
Hí'ánte rehy'avaite ñemoyrō ambokusugue
Che kũ remoĩ kyre'yme purahei rory apytépe
Mbohayhu ko'ē ambuére tomoheñoĩ che ñe'ē.

mba'éichapa itapykueva ñane mba'e poráitéva
Itenondevema ranguéma karai ñe'ēgui yvate
Pemoĩkena pene akāme ko jerosypope oje'éva
Ha maymáva toryetépe jarohory ñane ñe'ē.

Ña ha'áke jepiguaicha purahei ñambopoty
Japoi hesakāhare, tetāygua tohecha
Ha iñasaivo árapýpe yvypóry ojaho'iva
Okevéva ko yvy ari ñe'ēme topáyeteve.

Toroho orahahápe toñehē ñane rembegui
Jahayhúva ñande yvýpe purahei ava ñe'ē
Ñande ykévo tetāygua pytagua rekopoguygui
Ñañoty oñoñe'āme jeguaaha mba'etéva

Ahapejora che ñe'ē poty hembe'y jeguáva
Ha amo'āpesā ko che pytuhē ijeguakáva
Mayma yvypóra ko yvy apére hembiaapo porāve
Hí'āgui che ykére aguerokomi che angirūrā.

Tove jajerovia ñande pyti'áre akói osaingova.
Tohupi ipepo ha tape potĩre ta'isarakĩ
Tomyenyhẽnte ñane ñe'a mbohayhu hesãiva
Ha yvy ha vy'apavégui tojeka yvotyicha ñandeve po'a
Akói toipe'a hokẽ mborayhúpe ãngapyhyrã...

Ava kuarahy Rendyju
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

GUYRA PURAHÉI

Guyra opurahéi
Ovy'a nomanosei
Ombovy'a ka'aguy
Ombyaty py'aguapy.

Guyra ahy'opo'i
Ndopytai ojehekopo'i
Guyra porãite
Opurahéi mbarete.

Guyra ojehayhu
Ohohápe imborayhu
Hesa rovy asy
Ipurahei ñambyasy.

Guyra kuña jevýnte
Oikosengo ha'eñonte
Ivuto ñahetũ
Ha'etetéma yvytu.

Oguahevo ka'aru
Oñembyaty oke haguã
Ko'ëmbavo okaru
Opurahei jevy haguã.

Kakaxi – Ademir Gonçalves
Escola Estadual Indígena Mbo'eróy Guarani Kaiowá

TE'YI REKO KUÉRA

Ko'āga te'yikuéra
Ndaha'ei ymaguareicha
Yma rupi Ava kuéra
Ndaha'ei ko'āgaguaicha

Yma rupi ha'ekuéra
Ovy'a va'ekuevoi
Ñenupã ha mano
Ndoikoi va'ekuevoi

ko'āga ndojehechaveima
Te'yi kuéra oñotyrõ jety
Mavavéa ndoikuaaveima
Mba'epa he'ise "ñemitỹ"

Yma oĩ va'ekue:
_ vy'a ha jeroxy;
Ndoikoi va'ekuevoi
_ ñenupã ha jejuka;

Ha'ekuéra oiporu karai reko
Ndoje'uveima mymba ka'aguy ro'o
Ndoje'uveima _
Avati peky ha mandi'ó.

Ko'ãga noñemarikaveima
Ha'ekuéra ho'u karai rembi'u
Ndojehechaveima:
_ yva ha mymba ka'aguy ro'ó.

Ka'aguy ndojeityi va'ekuevoi
Ko'ãga heta ojeity
Ndojehapýi va'ekuevoi
Ñana ha kapi'ity.

Pira ndoje'uveima
Pohã ñana ndojehekaveima
Te'ýi kuéra umiagui Ohejama.

Gon
Escola Estadual Indígena Mbo'ê Guarani Kaiowá

VY'A

Che mandu'ante, amaña nderehe revy'a repuka,
Ha che añua pe kyr'i ha vy'a
Ndaikuai che ry'aipa, terãpa che ro'y
Ahendúvo ne ñe'ẽ, nde pukavy ha nde vy'a,
Hi'ãite roañua ha rohetu ha rogueraha
Mombry javy'a haguã.

Hetama oky,

Hetama ro'y,

Hetama haku,

Hetama vytytu, ha nomboguéi upe mborayhu ha vy'a
Oiko va'ekue nendive.

Aguapyrõ che mandu'a nderehe;

Aguatarõ che mandu'a nderehe;

Che kérape ahechapáva nde pukavy, ha

Ndavy'aveima aimesegui nendive.

Rotopasente jevy jaipyhy haguã upe vy'a ijojaha'yva

Oñondive jasy ipukukue jave.

Ava Ñevanga

André Centurion

Escola Mbo'ehao Guarani

CHE REHEGUA

Amaña pe mbyjáre rohecha
Amaña pe kuarahýre rohechanga'ú
Amaña pe ka'aguýre rohecha neporãkue
Amaña nderehe che py'a opopo.

Py'ỹi apensa rohechavo
Py'ỹi cheképe rohecha
Py'ỹi vy'a guasu nde rechavo
Py'ỹi rohechase.

Che aikose kuarahyrõ romohendy haguã
Che aikose yvotyõ remaña haguã che rehe
Che aikose eirarõ nde chepota haguã
Che aikose guyra aveve haguã.

Aiko apuka haguã
Aiko rohecha haguã
Aiko ropondera haguã
Aiko avy'a haguã.

Mixeli Daiane Almeida
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

YVOTY HA TATA – MBYJA'Í HA YVY

Limon ha'é hái eterei
Mavave ndo'uséi
Nde ne porã
Che mante roipotã.

Nde sy peteĩ yvoty
Nde ru peteĩ yvoty pyteha
Ne kyvy che rovaia
Nde che yvoty nde juru apyteaja.

Revy'arõ reikuaa revy'aha
Omacha reikove nomachai reheja
Aikose neururõ che ha'é roipotaha.

Ahuga tatáre ha cherapy
Ahuga ýre ha che myakỹ
Ahuga ambuendi rohechanga'uvy
Rekañy che hegui ha rombyasy.

Ko árape che ha nde ha mbyja'í
Che py'apy nde reikuaa rohayhuha
Nde reñemyrõrõ rehoreita
Apytarõ che año añembyasyta.

Guri
Clodiode de Souza
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

ÑE'ĕ PORĀ TEKOKHA PEGUA

Ñe'ĕ porĀ, che tekoha pegua
Che hetĀ areko che irŭ
Che pytyvŏva ha oikŏva chendive
Che avy'a arekohĀre che irŭ.

opavavete oguereko iŭiru heta
Ha nda hesarairi vy'agui
Ñambopyahu ñānde vy'a
Tenonde vy'a ha irŭ.

Che ahayhu che tekoha
Che tekoha iporĀ jeiko haguĀ
Che yvy iporĀ oñeñoty haguĀ
Yva aju.

Che tekoha iporĀva
Ipochyva oĭ ha
Ipy'a porĀva avei.

Jeferson Barbosa
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

YVYRA KUARAHY KA'AGUY

Yvyra ha'e hyakuã porã
Ipoty rovyete
Ovy'a ko'ẽmba javé

Kuarahy yvate jave opavave
Opuã oguata opa rupi, umi
ambue kuéra pytũ jave
Topehýi ou jasy ndive

Ahecha upe ka'aguy
Ojapóramo ha ñande jaiko
Tekoha porãpe ka'aguy
Ha'e heta oĩ umi mymba.

Ñande kuéra nomachai
Jaity ka'aguy umia
Ñande mba'e, ka'aguy
Ha'e Ava kuéra mba'e.

Yvy ha'e mbarete
Yvy ha'e ñapyrũha
Yvy ha'e ndopái
Yvýpe ñande jajeroxy.

Domiciniano Vera
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

TEKOHA

Yma raka'e peteĩ óga opytarei
raka'e upéa ijára oreko hese
Ñembyasýpe ou jey araka'e.

Ha aiporamo upe óga opytarei ha'e
Umi ikotare oñoty raka'e umi yvyra
ra'y ha'e opyta haguã iporã.

Ha aiporamo upe tekoha
ha'e peteĩ ojepota va'ekue,
opa umi ambue oipota oiko haguã
tekoha ojehayhu va'ekue.

Kóa ha'e peteĩ tekoha mavavea
Ndohejasei ichupe oĩ peteĩ
Ijára ou jvyv raka'e
Hógape oiko ovy'a
Jevy raka'e.

Ha'e aiporamo upéicha óga
Jára raka'e itekoha
oheja yma raka'e
Mandu'a jevy hese.

Vanildo Vera

Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

KUIMBA'E PORÃITE

Nde kuimba'e mbohayhu
Nde rapykueri aju rohechaga'ueterei
Ahasa hasa upe nde rapykuere rehe
Aipyhy ajuvo upe che savana.

Rohechavove upe nde juru porãite
Apyta che akã tavyete oĩ nde rehe
Arema roheka hague arema Aiko
Nde rapykuéri kuimba'e porãite

Aguerekóma mokõipa áry, apyta voi
Nendive upe reguerekóva juru porãite
Asy, upe nde porãite nde resa pyku'í
Nde akãrague hũvera asy porãite.

Nde rehe ahasa asy, arema reju
Che regui, che reja resa'y sai voi
Che hegui apytavo amañane nde
Rapykuere ára guahẽ gotyo aipykui.

Lindiane Gonçalves
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

JOHAYHU

Pyhare ho'ysã, yvate oĩ mbyja'í
Ama'erõ nde resare
Ha'ete mbyja'í resa.

Ñandejára ojapo ama
Che raseramo osẽ pe y
Ha upe hape nde remokã
Ha apyta avy'a.

Aikose peteĩ pykasu
Mombry reveve regueraha
Che vy'are'ỹ ha apyta
Ndavy'avei.

Aikose peteĩ chirinorõ aveve haguã
Nde ndive mamõ rekohápe
Ha agueru haguã nendive vy'a
Ha reime haguã py'aguapýpe.

Mainumby michimi porã'í
Nde ha'e peteĩ chirino
reme'ẽva cheve vy'aha
Mborayhu upeicharõ mante che mandu'a nderehe.

Kuña Poty'í
Marcia Vilhauva
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

VY'A HA OÑOIRŪRĀ

Mombyrygui niko aju
Ahasa Paraná ysyry
Ajohu ko mitã kunã
Oĩpyso isavana.

Mombyrygui niko reju
Rehasa Ysyry Paraná
Mba'eiko ndaipysomo'ãi
Ko rejuva jake haguã.

Mbohapyra áry aguereko
Ha amboguyguy opa jai
Ha peina che ko'ape
Ajuche akã vai.

Mbohapyra áry reguereko
Remboguyguy opa jai
Eipe'aiteke ne akãgui
Upéa che karai.

Mbujape atã
Mbujape atã
Ajepá nde tipo
Nde rova atã.

Nde sy ha'e yvoty
Nde ru ha'e chirino
Ha nde kyvy che rovaja
Ha nde katu che irurã .

Zuleica Vilhalva
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

CHE REMBIAYHU

Nde juru peteĩ kuarahy
nde peteĩ yvoty
ne porã yvoty
ne porãiterei ha.
Nderehe aha che tavy!

Jaheja omano ñande johaihuha
Jaheja yvoty ipepa
Aipotaitépa nde reikuaa
Mba'éichaitépa che rohaihuha!

Vy'are'ỹ che jopy
Vy'are'ỹ che jukata
Mba'eichaiko upéicha
Che avy'ata!

Kunumi karia'y
Ajepa nde porãite
Nderehe aha che tavy!

Nde resay otyky
Upéicha rombyasy
Ani nerasẽ ne porã
voingo ha'ete yvoty.

Gislane Aquino
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

TEKOHA

Ko tekohápe raka'e aipona heta
Mba'e porã oĩ, ka'aguy porã
Kokue porã ha umi yvyra porã
ha umi ambuekuérata porã.

Aipona raka'e ko'ape ko yvýpe
Hetami oĩ yvyra hérava
Perova peteĩ yvyra pytã mbaretéva
Nopëreiriva ha'e ijy.

He'í hikuái ko yvyra pytã
Hérava perova ha'e ipuku
Ha mombyry oĩ ojohegui.

Ko tekohápe umi yma guare
He'ike upévaguinte oĩko hu'ý
ha'e kuéra oity ojapo haguã
Hu'ý omarika haguã.

Pea avei aipona ko yvýpe
Aipona umi temitỹ
Okakuaa porã ha ava retã
Oĩ yva he'ẽ porãva ko yvýpe.

Ha oje'ú ,oike umi
Mombyry mombyryguáva ko
Tekohápe ndoroguerেকেইমা কা'াগুয়
Ko yvygui oiko tekohakuéra.

Gon
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

SY MBOHAYHU

Che sy mi marangatu
Nderehe heta areko mbohayhu
Nda'ijapai che py'ape ko
Mborayhu añandúva nde rehe
Upeare, ko'ãga ko ñe'ẽ rupi
Ha'ese ndeve rohaihete
Che rasyrõ nderekei pyhare
reñangarekogui che rehe, upéare
Ko árape ha'ese ndeve,
Che atima ha avy'a che
Ne membymi haguere, avy'a etereigui
Ajumi ha'e ndeve ko'ã mba'e
Che symi, nde che reko mbo'e porã.
Ndavy'airõ rejepy'apyma
Che rehe, ha erema
Umi ñe'ẽ porã, che mbovy'a haguã.
Che sy mi nde py'a porã
Aikoteverõ nde rehe
Ikatumiva rejapo
Che pytyvõ haguã
Ko'ã mba'ere che atima ndeve
Ha ko'ã ñe'ẽmi rupi
Ha'ese ndeve rohaihueterei.

Nike

Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

TEMBIAYHU

Eike pe okē rupi
esē okápe ha ejupi yvate
pe mbohapy jasy nde kotare
pe mbohapy ára rire.
Ha eñandu pe nderekove
Marangatuete.
Emondo nderesa pe mitãre
Ejepy'a mongeta umi kuñare
Pe yvoty sa'yjueterei
Embojoja pe kunã
Eipe'a ipy'a ichugui omohatãre.
Ojehasapa rire pe mba'asy
Oje'e ijeupe ndaipori ko ára ha ko'erõ
Ojepe'a pe okē ñamaña haguã ýre ha yvoty're
Emondo nderesa ka'aguýre
Ha embou pe kuña ojapo haguã
Ñande kuatiahaire.

Kuarahy ohesape porã
Kuimba'e ohecha kuña
Oiporavo hambirekorã
Jahechapa ndojohui kuña
Oiko va'ekue ijypyrã.
Ojehaihu ramo jepe pe kuña
Kuña rembiayahu ambu'e
Árapýpe oikove va'ekue
Ne rembiapo ou ramo nerendápe
Ehenõ chupe kuña katupyry.

Kuarasy'a
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

YVY JAIKOHA KO'ĀGAGUA

Kóa ko ñande yvy jaikoha,
ñañemitỹ, ha oĩ yvy
pytã ha yvy ku'i porã.

Ha ñande kuéra Ava katu
Heta mba'e voi jaikuaa
Jajeroky hãgua, jajapo kuaa
Mbaraka, mbo'y ha hu'y.
Ha jehasaha he'i ha mbo'y
Nde py'are ñembojeréva

Ha heta avei oĩ
Umi ore kuéra ava
Ndoikuaaiva ojapo hãgua
Pe teko tee, iporãva, che katu

Heta mba'e aikuaa,
Aikuaa gueteri che reko
Tee mba'eichapa jajapo
Va'erã
Che aikuaa gueteri
Che reko tee iporãva

Che ahayhu che reko tee,
Ore ava guarani
Nunca noroñomboykéi ore
Reko tee Ava kaiowá
Katu che ndaikuaai
Mba'éichapa oguereko
Pe heko tee.

Chiõ

Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

AVA YMAGUARE

Ymaguare ava reko
Ndoikoveima
Heta ava oheja heko kuéra
Ha umi ojerokýva
Ndoikoveima
Opyta nda hetaveima
Yma nahani
Yma va'ekue heta oĩ ojerokýva
Ha oñembo'eva.
Ha'ekuéra oguereko voi óga tuicha he'í voi
Upépe oguachirepa guasu
Upépe ha'ekuéra chicha opaichaguaguí ojapo
Oĩ mandí'oguigua ha avati.
Yma raka'e upéicha hape noíri arã kunãtai va'ekue.
Upépe óga tuicha,
Ha'ekuéra ohenoi ogapysy
Ha upépe ojapo avei mitã karai
Upépe umi Ava ohopa joa
Oikotarõ oĩ mitã ohopa joa
Ko'ãga oĩ mitã ndoikuaaveima mba'epa guachire
Upéicha raka'e ymaguare reko
Ko'ãga ava ymaguare omanombatama
Omanomba va'erã.
Opata ava reko.

Ava Jeguaka

Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

KA'AGUY JÁRA

Ko'ãga tekoha ndaha'ei ymaguareicha
Ko'ãga tekoha nda'ijárai
Ko'ãga tekoha na iñaranduiva
Ko'ãga tekoha naimbojojahái.

Ko'ãga tekoha ha ambuekuéra ndoikuaai
Mba'epa ko yvy ape ari oĩ
Ko'ãga ambuekuéra ndojeroky
ambuekuéra na imbarakai
Ndoikuaai ha'e huguai.

Ko'ãga tekoha nda imarandui
Umi ymaguare ndaha'ei ko'ãgagua reko oguereko.
Ymaguare jeikova'ekue ha'e
Kuarahyicha mombyry ha umi yvoty
Jaguareteicha ipotĩ.

Ko'ãga tekoha ndoikuaavéima heko tee
Yma umi guyra kuéra ko'ẽ ha oñe'ẽ
Ko'ãga ko mba'e ha opavave umi tekoha
Yma yvytu ha'e yvoty ryakuã.

Ko'ãga ndajeguahave
Yma umi temitỹ ha'ekuéra ombotuicha
Ko'ãga hesekuéra omanda
ha'ekuéra hesay.
Oky ha'e ombojahu yvy kuérape
Namarai chene opa yvy.

Kuimba'e Pecho Piru
Ivanildo Martins Batista
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

KURECHA ATĪMI

Aha peteĩ ka'aguýre
Ajuhu peteĩ yvyra tajy
Nde kuimba'e
Aju nderendápe
amongeta nde rajy

Aha aguatami
Ajuhu peteĩ kuñami
Ahasa ha añe'emi
Ojere ha che motĩmi.

Aha mbo'eroýpe
Ajuhu peteĩ kuñatái
Añembojave ikotare a añe'ẽ
Ha akã'e paraicha cheja'omi.

Kuimba'e Ka'avo Tory
Viler Aquino Ricarte
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

TEKOHA REKOVE

Tekoha porã, tesãi ha vy'a, hendápe va'ekue nde reho,
Ko'ãga ndaikatuveima jaiko ñande rekove
Yma jaiko hagueicha.

Mandu'a porã, ha vy'a ojehasa akuemante
Opyta ko ñande akãme, mandu'arã
Ha momba'urã.

Túva ha sy kuéra mbyte rupi
Ohasa hatã, hatã va'erã mitãguéra
nëmitÿha rupi, ha jaguero vy'a haguã,

Tesãi ñamomba'e guasu haguã
Nda'ipori veima
Mbaretete ome'ëva ñandéve ojeíma.

Ñamomba'e guasugui ñande
Mba'e' ÿgui ambue mba'asy
Oguerekova ñande jaraguerekoma avei.

Uri Quinhone Sanches
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

JASY RETE KA'AGUY

Che ahecha peteĩ jasy oĩrõ che ypýpe
Peteĩ jasy iporã oĩ che ypyetépe
Kuarahy haku ha'ete tata.

Nde opamba'e ha ñande mba'e
Nderete ja criaha
Nderete iporã ha'ete ñande.

Oĩ heta yvoty ka'aguýre heta reipe'a
Vakapi popo peteĩ oñorairõvarõ
Upeicharõ mante rehupytyta peteĩ johayhu.

Vy'are'ỹ mba'e ára nde rase
Vy'are'ỹ mba'e ára nde reiko'asy
Vy'are'ỹ ndereja reiko asyrõ.

Ka'aguýre heta guyra'í oñe'ẽrõ
Ka'aguýre heta mymbakuéra
Ka'aguýre heta yvoty.

Yvoty iporã ha'ete pe guyra'í sa'yju
Guyra'í sa'yju yvoty iporã ha'ete ambue
Jasy iporã ha'ete py'a.

Ka'aguy iporã ome'ẽ vy'are'ỹ
Ka'aguy johayhu tee
Ka'guy oreko hete porã.

Giomar Benites
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

NDE KUÑA AIPOTAITE

Kuña porãite anike
Rembyai nde teko
Ha anike repyta ne año
Eju eipyhy che po.
Cheño aime jave
Ahecha upe jasy
Che mandu'ai terei nde rehe
Ha osyry che resay

Kuña ry'akua porã
Che aheturõ peteĩ yvoty ryakuã
Che mandu'ama mba'éichapa ne porã
Ha ahecharõ peteĩ mainumby che mandu'a ne ry'akuãre.

Kuña akārangué puku
Che mandu'ama jave nde rehe
Ha amaña che renonde ha ahecha pe tape pukure
reguata upe tapere ha ajehesamondo nde rehe.

Kuña resa rovy
Amaña jave yvate
Ahecha mba'éichapa rovy.

Alez Quison
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

MAINUMBY'I

Mainumby'i oveve pya'éva
Peteĩ hendápe ha'e ndopytai
Mombryr mante oho
Ojuhu haguã yvoty.

Mainumby'i ohetũ yvoty
Ichupe ivuto asy
Ha'e mante ipya'e
Upéagui oiko pukuve.

Mainumby'i porãite
Oho hape isuerte
Ipepo hũ asy
Opuraheivo oñembyasy.

Mainumby'i ha'e opurahei
Oveve pya'e ha ndopytai
Ha'e ojapuraiterei
Che rógape oguahẽ haguã.

Gaja'i

Cilene Gonçalves
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

KUÑA RESA ROVY

Kuña resa rovy porã
Che ykere reho ramo neporã
Amaña ramo nde rehe nde porãiterei

Nde rete kyrÿi porã
Nde rete po'i asy porã
Ne rumby po'i asy porã
Ne ryakuã asy porã.

Nde juru michimi asy
Che mandu'a ramo nderehe rombyasy
Ahenói ramo nde réra che py'arasy
Asapukai ha che py'arasy.

Voi ha ka'aru
Nde ykére che ka'aru
Che renói ramo nendive akaru
Ka'aru ahata rogueru.

Anisio da Silva
Escola Estadual Indígena de Ensino Médio Yvy Poty

ANI REHA'ARÕ

Ani reha'arõ rejehayhu haguã...
Reñepyrũ haguã rehayhu...
Ani reha'arõ repyta neaño...
Reikuaa haguã mo'õpa oĩ nde yképe...

Ani reñembyasy...
Ne mandu'a haguã ko'ãga
Nde rekove porãha.
Ani reha'arõ ambue porã...rehayhu haguã.

Ani reha'arõ mba'apo porã...
Reñepyrũ haguã remba'apo
Ani reha'arõ ñemomba'etuicha...
Rejerovia haguã nde jehe.

Ani reha'arõ che rohayhu...
Ere haguã che avei.

Ani reha'arõ nde ára remano haguã...
Reñepyrũ haguã rehayhu nde rekove.
Che aikuaa umi michiva mba'e
Ojehuta ko árape ojapo nde
Rekovegui porã haguã.

Dan

Escola Estadual Indígena mbo'eroy Guarani Kaiowá

ROHAYHU

Oĩ ko yvy ári che ahayhúva
Rejohayhu ha reiko oñondive che rohayhu
Ymaguive che ndarekoi che rayhúva ndema
Haguã aikose nde kotaitere.

Ambue ohayhuva imandu'a
Ha pe ndohaihuyva na imandu'ai
Rejohayhu ha'e iporãve upecharõ
Maitei revy'a.

Repuka arã nde repukarõ mante
Che avy'a ñande ndaikatui jaiko
Vy'are'ỹme che aipota revy'a
Evy'akena.

Rehahurãpe kuña nderayhuvápe
Añetehápe nderayhurõ ambue
Ha'e he'ita ko'ãga aikuaa ko che
Rohayhu rohayhurõ mante che avy'a.

Sandro Almeida
Escola Estadual Indígena Yvy Poty

CHE PY'A PEGUA

Peteĩ yvyra oiko yvýpe
Ko yvýpe nde reime che mbovy'a haguã
Che ajehesamondo nderehe
Ahecha haguã nderehe iporãiteiko ko kuña.

Che kéra aheka
Aguerovy'a ha ajuhu
Che namohasẽrei chupe
Ha ojaopapa.

Ko yvy áry che rejuhu
Che roikuaase ha
Nde che japo oguerovy'a haguã nde rehe,
Mamo ahahápe che rohayhu nde reime che kerape'a.

Ha'e omacha ha'e michĩvaicha
Ha heta pype oñemondo haguã
Peteĩ ambue nde chagua.
Che roipota.

Nde repyta che renondépe
Nde resápe ndaikatui che mandu'a.
Che apytase ne ndive aĩme haguã nde kotare.
Che ha'e porã ndeve oĩva che py'apýpe.

Mbyja Hendyva
Eliton de Souza
Escola Estadual Indígena Yvy Poty

AVA REKO

Yma rupi ava opáyrõ pyhareve ohendu
Guyra ñe'ẽ mante ka'aguýre, ha rehendu
Umi ynambu kuéra oñe'ẽro hikuái ka'aguýre
Ha pe ka'aguy raka'e hovy porã.
Ha reikerõ hyepyre katu rehecha ka'i mante
Opo yvyrare ha umi mymba ka'aguy katu
Oñani joa hikuái ha umi, y katu hovy
Porã osyry. Ha pira mante ovy'a
joa pe ysyrýre, ha ava katu hembí'urã
Ha umi ka'i, lorito katu oñe'ẽ joa hikuái
Ka'aguýre ha mombyrygui katu remañarõ
Ha'ete remañarõ yvagare upéicha raka'e
Yma karai ndoityirõngware yvyraty.

Ava Poty Rendy'i

Wagner Chamorro

Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

AVA OIKO VAI YVÝREHE

Ore Ava heta roikovai
Ore yvýrehe roguereko
Haguã ko'ã ore yvy
Oreirũ heta omano,

Ha ore ndoropamo'ãi
Ore roikovai ore yvýrehe.

Ore Ava roikotevẽ
Yvýrehe, roñoty haguã temitỹ.

Ko'ã yvy oremba'e
Oĩ gueteri ndaikatui umi
Karai Oñemoakate'ỹ.

Ninia
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

PETEĨYVOTY

Ohetúva pe yvoty michiva
Pe ohetuva yvoty ojohavi'u
Ome'ẽ cheve michĩmi johayhu
ÛÛ pe oikova mombyry ohetũ
Hy'akuãguemi.

Che yvýpe oĩ yvoty
Mo'õpa opurahei va'ekue guyra'i
Ha upe jave chachi'y
Ho'upaite che mandyju.
Yvategui ho'a yvoty
Ojapo tuicha yvotyty
Pe ojohavi'uva atýpe
Oiko yvotytype.

Nde ningo peteĩ ambue porã
Pe kuña mbytepegua
Nde ahayhu etereiva

Che resa omaña nderehe
Che apysa ohendusemi
Nde pytu'i, ha che rete katu
Ahata amba'apo akyhyjegui
Nde hegui.

Kuña Poty Vera
Renata Almeida
Escola Estadual Indígena Mbo'eroy Guarani Kaiowá

VY'AHA

Ahetu yvyture neryakuã
Upe mitã kuña ohechuka ikuãme
Che rohaihu yvy apýre
Aguapy jave che mandu'a nde rehe.

Ahecha che kerápe repuka
Che moakatävyete ha roheka
Che mohasẽ jehaihu puku
Ha ambyasy opurahei ypekũ.

Nde rupive che aju
Che Aiko jave nde che peju
Mbohapy jasy ohasa
Che mbopy'aguasu heta

Che Chika kuemi porãite asy
Ahechaga'u opoko ome'ẽ yvoty
Nde che mbovy'a ha ohayhu
Che py'a mborayhu.

Ani che reja che año
Añeno jave ajehesamondo
Ha ndaikatui ajejoko
Ha che mohasẽ arguaju jave.

Kurumim Apyka
Adenilson Ramires
Escola Estadual Indígena Yvy Poty

MSI'E NEPYRŪ

"Ensiino Fundamental"

KUARAHY

Kuarahy osê jave

Kuarahy neporãitêva rejajái, remimbipáva
Ndepytúre roikovéva, hendypúvo ko'êju,
Hi'aitéma rohecha pe ko'êju oguahêvo,
Nderehénte ama'êva, nderehénte aikovéva,
Purahéipe romoíva, roqueropurahéi haguã
opavave maymáva yvypóra tove tovy'ásyry.

Hendypúvo ko'êju guyrakuéra tahetia'e,
Nderéra "kuarahy" togueropuraheijoa,
Purahéi pyahu ndojejokovéi yvoty jurúpe,
Ipotypaite, oparupi oike ñanembohory

Ha'e mante ojapo maymáva, javy'a,
Jeperõ tyre'ỹ, mbohayhu, ñembyahýi,
Kuarahy renonderãme ñapu'ã jasapukai,
Aníke ñarõkane'õ, tembiapo ñambosako'iva,
Kuarahy pytũ akure ñamohũ'a tembiapo.

Hesakãmba porãitéma ñande rape
Pyahurã, javy'ake oñondive, ikatu haguãicha
Ñamosarambi tapekuéra itáre tapichakuéra remiandu
Osêma kuarahy, opahápema pytũ.

Ava Poty – Reginaldo Lopes Valiente
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito

MAÍTEIPA CHE RETÃ

Hendypúvo ko'ětĩ
Guyrakuéra oñe'ẽmba
Ha ipuraheipe he'i:
Mateípa Che retã.

Ñakyrã pe kokuerére
Oñatõivo mbaraka
Ñahendu he'irõ ndeve:
Mateípa Che retã.

Ha yvytu saraki
Ogueru yvoty ryakuã
He'i ndeve Che retã:
Mateípa Che retã.

Ha pe ysapy mimbi
Oryryi otytky haguã
He'i ndeve avei:
Mateípa Che retã.

Ára hovýre omimbi
Kuarahy, jasy mbyja'i
Hata rendýpe he'i:
Maiteípa Che retã.

Che jurúpe nandejái
Ndaiporiko ndeichagua
Cherendúna Brasil:
Maiteípa Che retã.

Rebeca Oliveira Mendes
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito

CHE MACHU PORIAHU

Oguapy che machu
Omaña ka'arure
Oikyty hesay

Oñe'ẽ Che machu
He'i ka'aru jave
aguapy amaña
ka'arure aikyty che resay

koichante ave
che mitarõ guare
che sy uguapy
omaña ka'arure oikyty hesay

che machu imandu'a
mba'eita isy kuérare omombe'u cheve
Che uguapy ahendu.

Upe jave ohendu
oñe'ẽ asy guyra
korochire.

Peteĩ ára nemandu'ane
Che machu he'i
Oporiahu Che machu omombe'u ysyrehegua
Guyra korochire oñe'ẽjave
Ka'aru jave.

Kuña Arandu
Marlene de Souza
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

IVOTY

Peteĩ yvoty sa'yju oĩ ha'eñomi
Pe y rembe'ýpe, pe yvoty sa'yju iporãitéva.
Che pe yvoty ahayhu ha añangareko
Hese ha'e yvoty osẽ reime pe y rembe'ýre
Upe yvoty ovy'ava pe y rembe'ýre
Ha'eñomi ha'e ovy'ape ysyry
Porãitepe ha'e, yvoty porã.

Edvânia Lopes
Escola Mbo'ehao Tekoha Guarani

KUARAHY

Ama'ëramo ko kuarahýre
Che mandu'a nde rehe
Ama'ëmramo nde rovere
Ko'ãga ae che rase nde rehe

Upe kuarahy iporã hendy
Upeare che ha'e nde opa
Mba'e omohendy ko'ãga
Che ha'e nde upéicha nde rendy

Che omacha rire amo hendy
Pe kuarahy che moñemyrõ amo
Amokõ ambu'e pe kuarahy
Che ha'ese nde upéichaite rohayhu

Nde pe kuarahyrõ
Upeichaite reñanduta
Nde pe araiivo nde
Upeichaete ave reñanduta.

Eliane Turiba
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

CHE YVOTYKUEMI

Amombe'uta kóva che yvotykuemi
Ko'ẽmba asaje ka'aru ha pyharere
Rohekáva nde poryahu
Nde rehe'ỹ añandu che ñe'a rasy.

Ikatu peteĩ ára reñandu avei
Py'a tarova hi'áva rehecha
Reheja va'ekuemi
Oikova ko'ẽvere tesaraipe.

Mba'eiko ajapota mba'eiko ha'eta
Ndema voi ndereikuaigui mborayhu
Rehejarei ko nde yvoty
Hesay ára ha pyhare.

Rehechavo ko yvoty ahaihuetéva
Ikatu haguã ne mandu'ami
Ko nde yvoty akóinte oikova
Ne ra'ãro pe mborayhupope.

Nde che yvotykuemi
Apeve ha'eta ndeve
Okañyima pe rohayuha
Che resaraima nde hegui
Nde che yvotykuemi.

Kuña Vera Rendy'i – Luciane Martins
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

YVOTY PYTĀ PORĀ

Ahecha peteĩ yvoty pytãite oirõ peteĩ
Kapi'í hovetepe pytã oivõ ha ohetũ mombrygui
Ichupe ha che aha aguãhe chupe amo pe imata
Rupi ha ohetũ ha chepytuhẽ porã apukavymi
Amaña ka'aguy hovy porãre.

Ka'aguy hovy porãre oñe'e porã guyra
Korochire okaruvo kuarahy oikevo
Kuarahy jave oñe'ẽ asy, asy pe
Guyra korochire ne'ẽ asymi
Chemyasẽ vymi che mandu'a kuñatai rehe.

Kuñatai morotĩ oikova ko mbo'rópy
Ohenduvõ guyra korochive ñe'ẽ asy
Oguapy ohendu opukavymi ombyasyvymi
Guyra korochive ñe'ẽasymipe oikova
Ka'aguy hovy porãve.

Mitãguasú porã ojoupe opukavymi
Ha ohecha peteĩ yvoty pytã oirõ ikotape
Ojova omopẽ ha ohetũmaro, imandu'a
Kuñatairehe ha guyra korochire rehe
Ha opukavymi pe mitãguasú.

Kuña Rendyju'í – Elisa Ferreira
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'í Ñandeva

GUYRAMI

Nde guyrami ka'aru
Ahenduvo pende ñe'ê
Yvytúre ha pe kuarahy
Katu ohesape pe nde purahei
Hi'ã rohechanga'u chepepo aveve
Aguãhe haguã.

Ahechavo nde pukavymi
Monbyry asy ko'ẽ
Añandu ko che py'apýpe
Añembyasy mavave noñandui ko vy'are'ỹ

Aikuaa pende py'a hasy
Che rechaga'ugui
Aiporo che myenyhẽ aheja che réra
Arai rehe aipapa nde rapykuere péicha
Oho hapykueri
Ko'ãga kuarahy ha jasy
Pende pukavymi asy
Oiko pe che jerere
Pe ahayhu che py'aiteguive
Nde mitã kariay.

Kuña Jeguaka Rendyju
Máriele Marines Borvão
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

JAIKO PORÃ

Che aipytyvõse che tavaguape
Aiporamo che ndaha'ei mba'eve
imba'e hetava amoitte aiko
Hape upéva ojehu che rehe.
Upeicharamo jepe che areko
Miva ame'e mba'e upéicha
Jaiko va'erã oñondive
Ani ere naipytyvõ kuaai
Ani ere ndajapo kuaai

Ere va'erã che ajapokuaa
Ere va'erã che aipytyvõ kuaa

Peteĩ ára mita avei
Ha che ryvy noñemitỹsei
Ha che katu areko heta
Mandí'õ kuri upei che ryvy
He'í ndajapo kuaai nde rejapova.
Upéramo che ha'e chupe
Che ryvy Ani ere upéicha ha'e
Kuri chupe nde ha'e pejapo
Kuaa veva che hegui ha'e chupe
Uperamo ha'e ovy'a ha opo- opo
Upépe ovy'agui upéicha ojuhuvã
Che rekore.

Ava'í Tupã Jeguaka – Dorivaldo Duran
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito

ÑE'ĒGUARANÍME MBA'ÉICHAPA OIKO AVA KUÉRA

Ore mboraihu pohã kuéragui
Ava guarani kuéra na hesaivei
Heta mba'e ko'ãga ndajaikuaavei
Ore mboriahu heta mba'egui.
Ojeitypagui ka'aguy orehegui
Oikoma orehegui tesarai
Upéixa yma guive opata karai
Ojejaposeva ojejapo ore rehe ore
Mboriahugui

Ndojapapo kuaavei, ayo, ajaka
Aiporamo avakuéra ohai ha olee
Kuaama ha otíma ombopu
Haguã mbaraka hy'a

Otíma ho'u haguã xipa guasu,
To'unteke mbujape karai mba'éva.
Opa mba'e o japone
Ourõ jehasa asy guasu.

Daiane Medina
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito

Y REMBE'Y PORÃ

Che renõi va'ekue
Nde pýpe
Koápe ahasa
Mba'e porã
Ha mba'e rasy
Che reko teete
Ikangy upéa ñambyasy
Che ru Tupã
Eñe'ëna tohupimi
Ipo orehe ndesy
Ore poriahu verekomina
Aníve rohasa asy
Toiko jey teko joja
Mba'e porã meme
Py'a rory asy.

Kuña Takua Poty
Edeleusa Martins
Escola Mbo'ehao Tekoha Guarani

CHE ÁRYPY

Yvoty porã asy árape rehe
Tape puku rupi ahetũne
Hyakuã asy ha upéa
Che chembopy'andýi.

Yvoty porã asy ahetũ ramo
Ne ryakuã asy che mandu'a
Che chiko kuemirehe ha otykyma
Che resay.

Yvoty porã asy he'i ani reheja
Nde resay aiporamo che rasêne
Ta avei che ave che mandu'ama
Che chikokuemire avei.

Yvoty porã asy, ne porã asy
Ha'ete che chiko kuemi ha
Ahechaga'u chupe
Che rasêma hese.

Kuña Poty Rendy
Lucila Antunes da Silva
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

CHE ÁRY PY

Che áry guahẽ ramo
Che jarýi ta nde rovasa
Ko áry oguhẽ jave enterota
Peneresãi.

Avy'aiterei, che árypy peime
Haguere che ndive
Che sy ha che ru, ko che árypy evy'a
Ha taneresãi mamõ reikoharupi

Ndeve atima, ko yvýre che mbou
Mba'epa ajapo va'ekuerõ
Ndeve atima ndeve
Nde rete rysapyre.

Kuña Vera
Lucilene Nelson
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

KUÑATAĪ GISELI

Kuñataĩ Gisele peteĩ árape oho
Tapere otopa peteĩ yvoty
Pytã asy ogueraha isýpe
Ha isýpe yvoty oguerovy'a

Ha Gisele hasẽ isýpe ha Gisele
Hasemarõ, isy he'i chupe chememby
Ani nerasẽ he'i chupe.

Ha upemarõ Gisele oho
Jevy pe ysyry kotare
Ha otopa yvoty morotĩ
Ovy'aieterei.

Ha isýpe jevy voi ogueraha
Ha isy haite hasẽ ichupe ha
Ha'e he'i isýpe che sy ani
Nde avei renohe nde resa'y.

Mitã Kuña Akarangué Rendyju
Maisa
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

YVOTY KA'AGUY SA'YJU

Arema aviaha, ajuvo peteĩ taperé
Mba'eveicharamo naguãhẽiri ha atopa peteĩ
Kuña yvotyicha hyãkuã asyva che ha'e
Katu ytyicha oñembova.

Ymaiteguiema rohayhuva ne morena
Akãrangue sa'yju eñemboykue sa'yju
Cherenondegui tahasa ahecha haguã
Ne Paloma sa'yju

Aretéma ndetuja reñembotavyva
Ha upéagui peina ape che aju ha
Atopa ha ajuka pe yvyja
Aréma ningo Aiko mba'eve ni
Ndahechai ka'aguýre ningo aju
Ndatopai ni mba'eve ynambu mante amboveve.

Aha ka'aguýre atopa peteĩ mata
Pakuri upemarõ ha'e chupe aha
Jeytama chengo rohechavonte aju kuri.

Apyka Vera Rendy
Elizeo Gonçalves Rio
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

HI'Ã CHE PEPO

Hi'ã che pepo ha aveve
Ha aguãhe haguã ne
Rendápe ojehasa arã
Ha che mandu'a nde rehe.

Oguãhevo pyhare rehenduvo
Guyrakuéra ne mandu'ake che
Rehe ha upe orape apensata nde Rehe.

Hi'ã che pepo rogueraha haguã
Che ndive rohecharõ hi'a
Rohetu ha ne ryakuã opyta
Haguã che ndive.

Ha ko'ãga ha'eta ndeve che
Yvoty che rohaihu ha siempre
Reimeta che ñe'ãpýpe nda che
Potairamõ jepe siempre rohaihuta
Che yvoty.

Na hi'ã roheja che yvoty
Mamo oimehápe reimeta che
Ndiva ambue ndeichagua
Ndatopaveima che yvoty.

Yvoty Sa'yju - Jessica Martins de Oliveira
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

YVOTY CHE VY'AHA

Ko yvotyty aja katu
Ko yvotyty apytepy aguapy
Ahecha tambeju'a
Ahecha yvy raso
Iporã vy'a ahecha
Peteĩ mainumby.

Yvytu atã pa'ũme
Yvytu vevui pa'ũme
Mainumby yvyture oguejy vaicha
Omaña asy katu
Ohetũma yvoty rope
Oipytema oañuava
Oipo'ó omokõ yvoty rykueremi

Oipapa vaicha ombopopopa
Peteĩ- teĩ yvoty rope
Mainumby ko oipo'ó oipyte ha omokõ
Yvoty rykueremi.

Che tekove Ava rekopy
Amopotĩ amboy'u che yvotytyymi
Amongukui ahaihu aipo'ó
Che ryakuarãmi
Upéicha ahaihu nde cheirurami
Nde che yvotytyymi.

Kuña Kuara Rendyju
Dalva Freitas Nelson
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

YVOTY AMONGUKUI

Ko tape puku javeve
Ko tape ykére javeve
Ko yvoty porã hyakua aipo'ó
Ko yvoty aipo'ó aipyhy ahetũ.

Ko teko puku javeve
Ko tava tekoha guive
Arekova ahayhueteva
Aiporavo aipyhy che irurã.

Tape ykére aipe'a yvoty
Ko tavagui aiporavo che irurã
Ko ñe'ëporã asy ipokatuva omomyiva
Pe mbohayhu jeporavo.

Yvoty tape ykére okuiva
Kuñatai porã tavagui aiporavo
Ñe'ëporã apy amongukui.

Ilson da Silva
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

VY'ARE'ÿ

Avy'a va'ekue nendive
Cherejagui che añomi
Pe vy'ahare'ÿ che jopy
Py'a mongetarõ nderehe
Che resay osyry che rovare
Che ne'ã ikangy rohecharõ mombyry
Ejuna aimehápe
Eipe'a chehegui pe vy'are'ÿ
Che jasy tata, che yvoty porãite
Eju che aimehápe
Che ne'ã jarami
Eju eipe'a chehegui
Pe vy'are'ÿ...

Kuña Rendyju
Marlene M. Fernandes
Escola Mbo'ero Tava Okara Rendy

PYKASU MOROTĪ

Pykasu morotĩ oveve mobyry oho
Oguejy upe ohohápe pykasu
Oguejy rire ohohápe ndovy'ai
pykasu katu hasẽ opyta.

Iporiahuiterei opyta pykasu
Hi'aitema otopa isymĩpe
Ikatu haguã otopa py'a guapy
Upémaramo ha'e ouse jevy.

Isyhápe ha'e ou jey
Oveve hagueguietepe jevy
Ou aguahẽ ha ovy'a
Jevy otopa jevy vy'a.
Ovy'aiterei voi ha'e
Ohecharamo itua
Pe isýpe avei ha'e
Ohecha ave enteroironte. Opyta jevy
Ovy'a ha otopa
Jevy py'a guapy
Ha opyta jevy upépe.

Ovy'aiterei voi ha'e
Ha opyta
Vy'apope ha'e
Upéicha opyta.

Kuñã Yvoty Rendeve
Rosa Rodrigues
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

KUÑA

Kuña morenami
Kuñataĩ porãite
Kuña peteĩ kuarahygui mbaretevéva
Ha'e hendy pe ha'e iporãiterei
Opavave kuña ivaí ha iporãva
Ko'ãga opaichaguava oĩ kuña
Aiporõ opavave iporã
Kuña akarãgue chaĩmi
Morenami porãite haguã
Ha'e oikohárupi ha'e na'íñañairi hapichakuéra ndive
Upe kuña morenami ndive oñe'erõ hendive
Ha'e horyeterei.

Kuña morenami omba'apokuaava
Kuña morenami ipyahu.
Upéva che amombe'u oíva cheakãre
Ñe'ẽ poty porãite.

Avantumpa
Ademilson Portilho
Escola Mbo'ehao Tekoha Guarani

KA'AGUY GUASU

Mombyrygui niko aju ahasa upe
Ka'aguy guasu reikogui ne'año
Repyta ko'ãga kuña rekorei guasu

Mombyrygui niko aju ahasa upe
Ka'aguy guasu ndaikuaaigui niko che
Upéa kausa niko che aju amaña
Upe kuñare ahecha upe kuña
Ibrusa guasumi.

Mombyrygui niko aju ahasa upe
Ka'aguy guasu ajepa nekuña
Chego rohayhu upeichagui
Niko che romomba'eguasú.

Mombyrygui niko aju ahasa upe
Ka'aguy guasu ajepa nekuña
Ne porãite ha'ete peteĩ ryguasú

Mombyrygui niko aju ahasa upe
Ka'aguy guasu ajepa nekuña ndengo nde ka'aguy.

Mitã Apyka Rendyju
Valdelino Gonçalves Martins
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

TEKOHA GUARANI KAIOWÁ

Ñande Guarani/kaiowá ñañopỹvo ikatu háicha
Ñande jareko maymáva ñande rekoha
Ñande Guarani/Kaiowá niko jajokuaa voi,
Ñande rory ha jajohayhu kuaa
Maymáva Guarani/Kaiowa ni ñañanderesaráiri
Ko ñande rekogui jeroky ha ñembo'egui
Neha'ãvei ñamombarete ñande reko
Upéicharõ ñande pu'akata opaite mba'ere.

Thekev

João Carlos Moreira

Escola Mbo'ehao Tekoha Guarani

YVYTU

Yvytu ou kuarahy reseguio, ogueru teko pyahu
Ogueru tesaĩ vy'aha techapyrã
Mombyrygui ou heta tekoha ohasa
Ohecha kuimba'e ha kuña porã.

Yvytu oipeju kangymi, omomýi ysapy
Che rógami ombopiro'y ha iguygui amaña mombyry
Upegui ahecha ha jahechata jaikove aja
Yvytumante ombogue opamba'e voi omoĩ teko joja

Nembyasy ha vy'a'y yvytu mante ogueraha
Ka'aruvove ahendu guyra kuéra oñe'ẽmba
Oikuaava ñembyasy ha yvytu outaha
Ára ha pyhare ajerureva yvytu kangy ounte haguã.

Kuña Mamanga
Gleiciane Cavalheiro
Escola Tekoha Guarani Polo

NATUREZA REHEGUA

Che aha ka'aguýpe
Ahecha opa mymba kuéra
Che ahayhu ka'aguy
Che ahayhu mymba kuéra

Umi panambi oveve joa
Umi yvoty iporã ový'apa
Umi y osry
Umi guyra kuéra opurahei
Umi yva iporãiteva
Umi guyra ra'y onace.

Che aguatase ka'aguy rehe
Ajahu ype ahetũ yvoty
Ryakuã opa guyra oñe'ẽmba
Umi mbyja'í porãite
Pyharekue umi ju'í oñe'ẽmba
Jasy ohesape porãite
Umi pira ový'apa ýpe
Ha peicha oiko opa mymba
Ha guyra kuéra ka'aguýpe.

Tutti
Denise Oliveira
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito

YVOTY PARAMI

Yvoty parami
Ipoty michĩra'ymiva
Tanambi kuéra ovy'ami
Pe itýre mainomby ou ha oho
Pe itýpe ogueraha haguãpe
He'ẽguime ha ni yvyturõ ndopytai
yvytu mbeguemi omomýi-omomýi ipotykueramí
guyra'ikuéra opuraheipa pe ityre
ko'ẽju jave ñandeve, ñande mbovy'a.

Kuña Kuarahy'ã
Cleiciane Ramires Ortiz
Escola Mbo'ehao Tekoha Guarani

CHE CHIKO KUEMI

Che chiko kuemi péicha rejapo rire che
Rehe che rejarire techaga'upe vy'are'ýpe
Epyta eñakapytĩ nde niko ne ãkãtavygui
Reiko péicha, nde niko nderehechakuaai
gueteri ko che ha'e ne ñe'ãjára ha aníke nerasẽ
anga che recharõ aha karia'y ajurare.

Che chiko kuemi ejevyna nde
Rapykueregui ne mandu'ana nde
Vy'arãrẽ che niko rohayhuterei emoĩna
Ne'ãkame ne ñe'ãpe pe mborayhu
Arekova nde rehe.

Nde niko ha'ete yvoty neryakuã porã
Ha'ete avei yvotyicha ne porã
Nde niko nde ayvu potĩ rembovy'apami
Che reja'akue poche ko'ãgaite peve
Roipota jevy.

Che niko roipota jevy
Ko año ouva che mandu'a nde rehe
Si nde ha chengo h'e joajura rehegua
Oĩ soke nde reju remoĩ pe kuña
Che rekovia soke che roperdona
Opa mba'e vai rejapo rire che rehe lia.

Kuña Rendyju
Ketoy Eskiner Nelson Martins
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

YVOTY PORÃ

Yvoty porã ha sa'yju porã
Ha che porãite che aiko
Ndeve guarã tesaýpe
Ha che che porã ha che sa'yju porã ave
Ha che porãgui ha che sa'yju porãgui
Opavave che rayhupa ha upéagui
Che Aiko vy'apópe.

Yvoty he'i ndeko nemitãiterei
Reiko ko'arupi ha reikorõ ko'arupi
Che rohaihuede voi.

Che ko rohayhu ha nde
Cherayhu ave nde
Ko reiko cheve guarã voi
Tesaýpe ha vy'apópe.

Mitã Kuña Yvoty
Vania Valdomera Aquino
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

KARAI VITO

Karai Vito ha'e peteĩ karai
Oguerekóva heta ta'ýra
Michĩva ohóvo mbo'ehaópe
Hekovépe guarã
Vito omba'apo ko'ẽ mboyve
Kokuépe ha oñemitỹ
Opaichagua mba'e
ihógape: merõ, sandia,
Mandí'õ, jety, andai ha
Kumanda. Ko karai
ohepyme'ẽ ko'ã onemitỹva
Omongakuaa haguã
Ipehengue kuérape.

Ko karai ndoikuaai kane'õ
Ohupytyka haguã opa mba'e
Hemirekópe ha
Ita'ýra kuérape

Ña Tani ha'e karai Vito
Rembireko, ko kuña ndoikuaai.
Kane'õ omba'apo haguã
Imena ykére. Ha'ekuéra
Mbovy'a añete umi
Ipehengue kuérape.

Geovania Pires
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito

TAVA AMOITE CHE AIKOHÁPE

Che karai retã ha'é iporãiterei
Ha upeicharõ iporãiterei
Che mba'é hetaiterei iporãva
Ha opavavẽ mba'é ivuto heta
Upe che retãpe.

Ha upépe oĩ heta mba'é ivutova
Vy'a ha vy'a
Ambue ndaipori oĩ ojojaveguã
Upéicha ha che mba'e karai retã.

Cunhã Jeguaka
Marizete Benites
Mbo'eróy Tava Okara Arendy

MOKÖI PALOMA KA'AGUY

Peteĩ árape aha amarica
Ha hendu peteĩ
Paloma ka'aguy
Ha ahendu maramo
Pe paloma che mandu'ami
Nderehe.

Ha che mandu'aramo
Nde rehe ha aguapy
Ambyasymi upe ne
Ñe'ẽkuemi rehe
Ha upéramo che aguapy apensa nderehe.

Ha upei apu'ã jevy
Aha jevy pe ka'aguy rehe
Ha ahendu jevy pe
Palomamípe
ome'ẽramo pe ka'aguypehe.

Mitã Rory
Taric Borvão
Escola Municipal Indígena Mbo'erenda Tupã'i Ñandeva

GUYRA HÉRAVA TANGARA

Ha'e peteĩ guyrami oñe'ẽasýva
Oikova ka'aguy ha ñuháre
Peteĩ ára asẽ aha aguata amo mombyry
Ahenduvo iñe'ẽmi che py'a ikyrỹi asy,
Hi'ãnte chéve ahecha upe che rekoha ahayhuva.

Oiméne amo mombyry ka'aguy hyakuãháre
Yvyture oguerúva pyambu ha vy'a'ỹ,
Mombyrygui rohendu jave, repurahei asyeterõ
Vy'a'ỹ che jaho'í hi'ãiteva rohecha.

Aha jave ambue tekoháre, che mandu'ava
Nderehe, hi'ã che pepo aveve ahávo nde
Ypýpe aguejy roñandu che guyrami.

Ava Poty
Reginaldo Lopes Valiente
Escola Municipal Dr. Mitsuro Saito